

imao različitih spoznaja i opcija, te u tom duhu i različitih literarnih opisa i izjava. Ima mjesta koja ga svrstavaju u skeptike, u religiozne nemirnike i ateiste, ali još ih više ima koja ga spontano uključuju u tradicionalno religiozne stvaraocce, vjernike, kojima u životu ne dolaze sumnje, kao ni neke posebne nabožne inspiracije. Pod tim vidom ga ne bih isticao ni u jednom ni u drugom smislu, samo bih priznao da se može naći tekstova i izjava koje ga različito u ovom području predstavljaju.

Pun humora i folklora, Raos namjerno, ispod vanjske banalnosti i scenske humoreske, analizira intimu čovjeka. I koliko god u svom instinktu i sjemenišnom kompleksu dramatizirao libido, a grijeh smatrao konstitutivnom stvarnošću ljudskog bića, u svojim se junacima neprestano suočava s različitim egzistencijalnim i sudbinskim, etičkim i religioznim rezonacijama u čovjeku. U stvari, njegovo je djelo — egzistencijalno tkano — puno sudbinskih određenja. Prihvaćajući misao da su grijeh i krivnja naš životni zavičaj, nemir i progonstvo, on spontano prihvaća kršćansku sliku svijeta. Kroz nju promatra čovjeka.

Za ilustraciju čitava ovog kompleksa, etičko-religioznoga, u Raosovu djelu, navest ću autorovu upitnost i dubinsku zabrinutost koja nemirno progovara u duši jednog Raosova junaka. Naime, nakon unutrašnjih borba i nemirnog razmišljanja o etičkim konfliktima u ljudskom biću, izazvan erotskim libidom i slučajem samoubojstva, spomenuti se junak obraća Bogu i u svom razgovoru s njim uporno inzistira: »I, odgovori mi, Gospodine, jer, evo, to me svega izmuči, odgovori mi zašto je opiranje nagonu spolnome krepost, a nagonu životnome prokletstvo, kad obadva iz istoga izvora izviru, iz tvoga izvora?« (*Na početku kraja*, NZMH, Zagreb, 1984, *Volio sam kiše i konjanike*, str. 160).

Da, to je taj problem s kojim se Raos često sučeljavao. U širem je smislu osnovna inspiracija njegova djela, crvena nit koja spontano proviruje ispod često banalnih, grotkskih priča i sudbina. Pokušavao ga je na svoj način riješiti; ozbiljnost je pokatkada u humor pretvarao, nemir u bijeg i volontarizam. No, kako rekosmo, stalno se k sebi vraćao, najčešće u duhu kršćanske kreacionističke slike čovjeka i svijeta. U tom smislu, kao cjelina, Raosovo je djelo duboko ukorijenjeno u našu kršćansku kulturu, u naš svijet i trajnu hrvatsku književnu baštinu.

BIJEDA LJUDSKOG PRAZNOVJERJA

Tomu Vereš

Neporeciva je istina da ljudi postaju lakovjerni i praznovjerni onda kad počnu gubiti pravu vjeru u jednoga Boga. Ova istina vrijedi podjednako i za čovječanstvo prije Krista koje je palo u grubo idolopoklonstvo — kako čitamo u poslanici Rimljanima, pogl. 1 — i za kršćane poslije Krista koji, izgubivši vjeru, ropski služe kojekakvim kumirima časti, slasti i vlasti. Čim dakle ljudi prestanu slušati Boga i svoju zdravu pamet, počinju slijepo vjerovati u ljudske izmišljotine, u sve što čuju i čitaju, a u nesigurnostima i nevoljama ovoga života bezglavo traže pomoć, utjehu i spasenje od nekih tajanstvenih prirodnih sila, od mudrih varalica i od lažnih proroka i bogova ovoga svijeta.

Lakovjernost i praznovjerje prate, doduše, ljudski rod od pamtivijeka, ali ta su dva poroka u ovom našem stoljeću tako moćno zavladała svijetom zbog masovnog otpada ljudi od vjere da to zabrinjava ne samo Crkvu nego i neke svjetske ustanove koje se brinu za dobrobit ljudske zajednice. Nikada naime nisu ljudi tako prostodušno vjerovali u razne laži i dezinformacije kao danas, nikada nisu bili toliko obmanjivani obećanjima, pričama, bajkama i utopijama o sretnoj budućnosti kao danas i nikada nisu bili toliko varani paničnim uzburanama o bliskoj propasti čovječanstva i svijeta kao u naše dane.

Prije nekoliko godina neki je učenjak učinio zanimljiv pokus kojim je htio pokazati kako daleko ide danas ljudska lakovjernost. On je tvrdio da će većina ljudi povjerovati u najnevjerojatniju vijest koju bude javio preko radiostanice pa je izmislio priču o jednoj velikoj protesnoj manifestaciji u Londonu koju vodi »Društvo za ukidanje repova u prodavaonicama« na čelu s izmišljenom osobom doktorom Fantazijom. Kolege tog učenjaka smatrali su da pokus neće uspjeti, jer je vijest previše smiješna, ali on je bio siguran da će mu većina Londonjana vjerovati. Počeo je dakle opisivati tu golemu manifestaciju kako silazi s glavnog trga u Londonu i ide prema kraljevskoj palači rušeći pred sobom ljude, vozila, stupove i drveća. Poslije ove vijesti u Londonu je zavladała takva gužva i panika da je radiostanica morala brzo javiti da je vijest o manifestaciji zbog repova u prodavaonicama čista izmišljotina.

Nema dakle sumnje da su ljudi danas vrlo skloni lakovjernosti. Štoviše, ustanovilo se da ljudi to lakše vjeruju u neku vijest što je neistinitija. Stoga je Hitler, koji je kao i ostali diktatori u povijesti dobro poznavao umjetnost varanja naroda, rekao jednom prigodom da je danas lakše uvjeriti ljude u veliku laž nego u malu.

Pa, ipak, najsudbonosnije zastranjenje današnjih ljudi nije lakovjernost nego praznovjerje. Jer, žrtva lakovjernosti može biti i pošten čovjek, a praznovjerje izobličava i čovjeka i — što je najgore — samoga Boga. Praznovjeran čovjek pripisuje naime božansko dostojanstvo i božansku moć nekim osobama i stvarima ovoga svijeta te im iskazuje pravo božansko štovanje. On skida dakle Boga s neba na zemlju i poistovjećuje ga s nekim velikim ljudima ili s tajanstvenim prirodnim silama. Praznovjerje je u stvari, kao što je oštroumno primijetio zajednički naučitelj Katoličke orkve sv. Toma Akvinski, *lažna religija* (*Suma teologije*, II-II, q. 92 i 94). Ono je nadomjestak za pravu religiju kao što je »divka« nadomjestak za kavu. U to se možemo uvjeriti čim bacimo letimičan pogled na neke lažnoreligijske pojave i obrede što dolaze do izražaja u čašćenju nekih glasovitih ljudi u povijesti, na primjer careva, kraljeva, vođa, heroja i drugih zemaljskih bogova. Ti se velikani slave kao da su pravi božanski spasitelji, kao da od njih počinje povijest i kao da o njima ovisi zajednička sreća svih. Njihova rodna mjesta, predmeti s kojima su se služili, grobnice i spomeni postaju »svete« stvari kojima se iskazuje ne samo poštovanje nego pravi religijski kult. Njima se polažu zavjeti i zakletve, u njihovu se čast i spomen priređuju masovna hodočašća, stvaraju se novi blagdani i obredi, podižu se svetišta, hramovi, kapele, oltari, muzeji i relikvijari. Jednom riječju: puna je zemlja njihove lažne božanske slave, a njihovi vjernici vrlo su praznovjerni ljudi.

Slična lažna religija krije se i u drugim poznatim oblicima praznovjerja kao što su vraćanje, gatanje, čaranje (magija), zazivanje duhova mrtvih (spiritizam), tumačenje snova i tome slično. Uzmimo za primjer čitanje horoskopa koje je danas veoma rašireno i u nas i u svijetu. Po sebi je razumljivo da ako netko povremeno čita horoskop zato da se malo našali i nasmije, onda u tome nema nikakva zla. Ali ako netko redovito prati horoskop i ozbiljno vjeruje da mu on točno proriče budućnost i nepogrešivo određuje njegovu sudbinu, onda je to očigledno lažna religija u kojoj se horoskop uzima za mudro božansko proročište, dok je on u stvari obmanjivanje neupućenih ljudi s pomoću jedne zastarjele astrološke slike svijeta u kojoj ima dvanaest zvijezda takozvanog »životinjskog pojasa« (ovan, bik itd.). Ta zvi-

ježda, međutim, kao proizvoljno povezani skup zvijezda, nisu nikakva samostalna svemirska tijela pa prema tome i ne mogu utjecati na rođenje čovjeka i na njegov život.. Tko iole poznaje povijest astronomije zna da su zvijezda nastala tako da su stari astrolozi povukli od zvijezde do zvijezde zamišljene linije i tako ocrтали neke likove koji su bili slični oblicima nekih životinja (ovna, raka, jarca itd.). Stoga su zvijezda s gledišta znanstvene astronomije samo slučajna gomila pojedinih zvijezda koje se vide na okupu, a rastavljaju ih zapravo čitavi svjetovi. Znanstvena astronomija potpuno odbacuje horoskop i druga astronološka proricanja budućnosti kao neznanstvenu i čovjeka nedostojnu glupost, a i mi kršćani znamo da je to obična praznovjerna besmislica.

A što da kažemo o onim brojnim praznovjernim ljudima koji se boje broja 13, koji strahuju od putovanja petkom, koji ozbiljno ispituju talog kave na dnu šalice da vide što će kazati o njihovoj sreći i nesreći, koji bacaju grah i slažu karte da spoznaju budućnost, kojima se u autu njiše neka čarobna lutkica ili medvjedić, koji nose oko vrata magareću potkovu kao srećonošu, koji traže djetelinu sa četiri lista kao luksuz, koji se hvataju za dugme kad sretnu svećenika ili časnu sestru i vele »baksuz!«? Doista, često dolazimo u napast da kažemo takvima: O, prazna li praznovjerja!

Ako se sada zapitamo koji je uzrok te masovne rasprostranjenosti praznovjerja u današnjem svijetu, onda valja naglasiti da je glavni razlog toga u širenju ateizma i u gubitku prave vjere u jednoga Boga. Jer čovjek je — htjeli mi to ili ne htjeli — po naravi religiozno biće i on mora imati nekoga Boga kojemu će se klanjati. Ako se ne klanja pravome Bogu koji je stvorio nebo i zemlju, on se neminovno mora obratiti nekim krivim bogovima ovoga svijeta, nekim nebeskim i zemaljskim »zvijezdama«, nekim herojima i vlastodršcima, kojima će iskazivati božansko štovanje. Tko dakle zatvori vrata vjere tome praznovjerje ulazi kroz prozor. Tko odbaci jednoga Boga svršava kod mnogo idola.

A koban je taj gubitak prave vjere u jednoga Boga ne samo za kršćanstvo nego i za cijelu ljudsku zajednicu. Jer, gdje nema prave vjere, tu nema ni ljubavi, ni poštivosti, ni pravednosti, tu vlada pronevjera, pljačka i otičina, tu se čovjek odnosi prema čovjeku kao vuk prema vuku, usprkos umiljatim parolama o suvremenom humanizmu i humanom društvu. Dobro je rekao biskup Ivan Antunović, preporoditelj prekodunavskih Hrvata: »... čim kod kojega naroda počima vjera sahnuti, odmah se počmu tužbe na nepravdu množiti« (*Bog s čovjekom na zemlji*, u Vacu, 1979, str. 323). Naravno, ima dobrih, poštenih i pravednih ljudi i izvan kršćanstva, islama i judaizma, tih drevnih religija jednoga Boga. Ali nemojmo zatvarati oči pred činjenicama koje vide već i slijepci! Gdje su danas dobrotvorne ustanove za siročad i nahoćad, za bolesnike, putnike i starce — ta nezaboravna djela kršćanske ljubavi? Mi danas imamo hotele, bolnice, domove umirovljenika i druge specijalizirane ustanove, ali to su u prvom redu radne organizacije kojih je cilj poslovnost i zarada, a ne dobrotvorna djelatnost, tj. pomoć nevoljnicima iz ljubavi. Zašto današnje bolničarke (čast izuzecima kojih, srećom, uvijek ima) ne posvećuju toliko brige i pažnje bolesnicima kao što su nekada činile časne sestre? Koliko je danas onih koji su poput Majke Terezije spremni ostaviti sve što imaju i staviti se u službu najsiromašnijih? Nema ih ili ih je vrlo malo, jer je oslabila i iščeznula prava vjera u Boga, a time se ugasila i ljubav prema bližnjemu.

Ima, doduše, ljudi koji kažu da vjera u Boga ipak nije tako važna za čovječanstvo, jer ono može stvoriti raj na zemlji i bez njega i da će doći jednom vrijeme kada će se to ostvariti. Ali takvima je savršeno odgovorio Dostojevski u romanu *Braća Karamazovi*. Na jednom mjestu toga romana Mitja Karamazov kaže svome bezbožnom prijtelju Rakitinu da on neprestano razmišlja samo o Bogu i o tome može li uopće postojati na svijetu dobrota i sreća bez Boga. Rakitin na to odmahne rukom i odgovori Mitji: »Ti se radije potruđi oko proširenja građanskih prava, ili bar oko toga da ne raste cijena

govedini, time ćeš jednostavnije i brže ukazati čovječanstvu ljubav, nego filozofijom.« Na to Mitja genijalno uzvratil: »A ti ćeš bez Boga još i sam govedini povisiti cijenu, ako ti dopadne šaka, i dići od kopječke na rubalj« (*Braća Karamazovi*, sv. II, Zagreb, 1975, str. 296.). Neizrečeni zaključak Dostojevskoga koji se može izvući iz rečenoga dovoljno je jasan.

Mi, današnji ljudi skloni smo, nažalost, da previše naglašavamo važnost rada, prakse, privrede, tehnike, poslovnosti i efikasnosti pa govorimo: Nije važno da li čovjek vjeruje ili ne vjeruje, važno je što on čini. Ali istina je upravo suprotna, jer naša djela izvire iz naše vjere i nevjere onako kao što potoci proistječu iz svojih skrivenih izvora. Kakva je naša vjera i nevjera, takva će biti i naša djela. Neki je američki profesor psihologije to protumačio na vrlo zanimljiv način. On je uzeo na ispitivanje tri čovjeka od kojih je svaki mogao dignuti oko 100 kilograma. Profesor ih je počeo uvjeravati da su oni zapravo mnogo jači nego što misle te da mogu podignuti i teži teret. Poslije toga sva trojica su podigla oko 150 kilograma. Profesor ih je nakon stanovitog vremena opet pozvao k sebi i počeo uvjeravati kako su sada mnogo slabiji nego što su bili. Poslije toga nijedan od trojice nije mogao dignuti više od 60 kilograma. Iz toga je profesor s pravom zaključio da vjera u jakost jača čovjeka a da ga nevjera u nju oslabljuje. Ta se istina potvrdila i za vrijeme katastrofalnog potresa 1906. godine u San Francisku, gdje je prohodalo više osoba koje su godinama neprekidno ležale u krevetu. Naime, vjera u život spontano ih je izbacila iz kreveta i pokrenula na hodanje.

U evanđeljima gotovo na svakoj stranici čitamo o događajima iz kojih se vidi da je Isus Krist vjeru i nevjeru smatrao glavnim pokretačima ljudskog života, temeljem ljudske moći i nemoći, odnosno sreće i nesreće. Izdvojimo samo ova dva slučaja:

Neka žena, piše evanđelist Matej, koja je dvanaest godina bolovala od krvarenja, primače se Isusu straga »i dotače se skuta njegove haljine. Pomislila je: 'Ozdravit ću ako se samo dotaknem njegove haljine.' A Isus se okrenu, opazi je i reče joj: 'Ohrabri se, kćeri! *Tvoja te vjera ozdravila!*' I žena ozdravi istog časa« (Mt 9, 20—22; potcrtao T. V.).

Suprotan slučaj se dogodio apostolima koji nisu mogli ozdraviti dječaka mješara, dok je Isus to učinio izagnavši iz njega zlog duha. »Tada se Isusu približiše nasamo učenici«, nastavlja Matej, »te ga upitaše: '*Zašto ga mi ne mogomo istjerati?*' '*Zbog vaše nevjere*' — odgovori im. — *Zaista kažem vam, ako imadnete vjere koliko gorušičino zrno te reknete ovom brdu: 'Prijeđi odavde onamo', prijeći će; i ništa vam neće biti nemoguće*« (Mt 17, 19—20; usp. 21, 21—22; potcrtao T. V.).

Vjera i nevjera idu, dakle, ispred djela. Stavimo u srce ubojničke i razvratne misli, i one će nas dovesti do ubojstva i razvrata. A stavimo u nj plemenite i pravedne želje, i one će nas dovesti do plemenitosti i pravednosti. Jer nije istina da je sporedno da li čovjek vjeruje ili ne vjeruje i u što vjeruje. Naš će život biti sretniji ako u srcima ljudi bude vladala prava vjera, a ne nevjera i praznovjerje.